

BAHREYN VE KORONA

Korona Döneminde Ticaret ve Ulaşım

Korona sebebiyle ticarete bir aksama yaşanmamaktadır. Korona salgını döneminde ülke gümrükleri ticaretin aksamaması için gerekli tedbirleri almıştır. Limanlar ve hava kargo işlemeye devam etmektedir. Bahreyn Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı Bahreyn'in uluslararası taşımacılığının en önemli limanı olan Khalifa Bin Salman Limanının (diğer limanlar Mina Salman, Sitra Rihtımı, ASRY ve Bahreyn Ham Petrol Limanı) tam kapasite çalıştığını bildirmiştir. Tüketici ürünlerinin %99,5'ü ülkeye bu limandan gelmektedir. Limanda Covid-19'a karşı sıkı tedbirler alınmıştır; bütün araçlar varmadan 72 saat öncesinden geçtikleri ülke limanlarını bildirmek zorundadır. Araçlar sterilize edilmekte, personelin ateşi ölçülmekte, sosyal mesafe kurallarına uyulmaktadır. Bahreyn Gümrük İdaresi, ayrıca ticareti kolaylaştırıcı önlemler almaya çalışmaktadır; ürünlerin gümrük işlemlerinin çevrimiçi yapılabilmesine başlanmıştır. Bunun yanı sıra Türk havayolları da Bahreyn'e kargo seferlerini artırmıştır. Korona sebebiyle ticarete herhangi bir kısıtlama söz konusu değildir.

Türkiye-Bahreyn arasındaki doğrudan uçuşlar henüz başlamamıştır. Ne zaman başlayacağına dair bir bilgi de yoktur. Bahreyn'in ulusal havayolu şirketi Gulf Air birkaç ülke ile uçuşları başlatmıştır. Bu ülkeler üzerinden transit yapılarak gelmek, vize alınabilmesi halinde mümkündür. Ancak Bahreyn son dönemde vize konusunda Türk vatandaşlarına sorun çıkarmaktadır. Bu durumla ilgili detaylar aşağıdaki bölümde yer almaktadır.

Bahreyn, ülkeye vardıklarında yapılacak Covid testi negatif çıkan tüm yolcular için 10 günlük zorunlu karantınayı kaldırmıştır. Ancak Bahreyn Uluslararası Havalimanı'na gelen tüm yolcular için zorunlu Covid-19 PCR testleri yapılmaya devam edecektir.

Bahreyn hükümeti 20 Ağustos 2020 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere aşağıdaki önlemleri onaylamıştır:

- Tüm gelen yolculara ilk vardıklarında Covid testi ve Bahreyn'de 10 gün kaldıktan sonra da ikinci Covid-19 testi yapılacak ve iki testin toplam 60 Bahreyn Dinarı (yaklaşık 160 dolar) bedeli yolcudan tahsil edilecektir.
- Tüm gelen yolcuların "BeAware Bahrain" uygulamasını indirmesi ve etkinleştirmesi gerekir.
- Gelen tüm yolcular, Bahreyn'e vardıklarında yapılan Covid-19 testlerinin negatif olduğu teyit edilene kadar Sağlık Bakanlığı'nın kendi kendini izole etme düzenlemelerine uyacaklarını taahhüt eden bir beyanname imzalamak zorundadır.
- Vatandaşlar, ülkede oturma izni olanlar (mukimler) ile ülkede 10 günden daha uzun süre kalan yolcular, varışlarının 10. gününde tekrar test yaptırmak zorundadır.
- Varışta yapılan Covid testi pozitif çıkan yolcularla, sağlık yetkilileri iletişime geçecektir.
- Bu kararlar, tüm vatandaşların ve mukimlerin sağlığını ve refahını korumak için gerektiği şekilde gözden geçirilecek ve değiştirilecektir.

Vize Sorunu

Bahreyn ile aramızda vize sorunu 18 Aralık 2019'da başlamıştır. Bahreyn hükümeti kapıda vize uygulamasına önceden duyurmadan son vermiştir ve vatandaşlarımızı kapıya yığmıştır. Herkesi e-vize sistemine yönlendirmiş; e-vizeye başvuran vatandaşlarımızı da reddetmiştir. Vize krizinin ilk haftalarında ülkede inşaat işleri olan firma sahiplerimiz, restoranı olan firma sahiplerimiz, ülkenin Ekonomik Kalkınma Kurulu ile görüşme halinde olup ülkeye yatırım yapma aşamasında olan firma sahiplerimiz bile ülkeye vize alıp girememiştir. Bahreyn'de düzenlenen bir fuara ücretini ödeyip katılmak isteyen bir firmamız da vize alamamış; standı boş kalmıştır. Sonrasında az da olsa iyileşme yaşanmıştır. 23-31 Ocak 2020 tarihleri arasında düzenlenen Sonbahar Fuarı (Autumn Fair)'e organizatör firmanın araya girmesiyle 5 firmamız vize alıp gelebilmiştir. Yine çeşitli devlet kuruluşlarıyla olan işleri için gelecek olanlar bu kuruluşların araya girmesiyle vize alabilmeye başlamıştır. Süreç boyunca konu hakkında Büyükelçiliğimize Bahreyn devlet makamlarınca hiçbir açıklama yapılmamış, görüşme taleplerine cevap verilmemiştir. Sonrasında korona salgını sebebiyle uçuşlar durmuştur.

Mevcut durumda esasen uçuş açık olan başka ülkelerden transit ile Bahreyn'e gelmek mümkündür. Ancak yakın zamanda birkaç Türk firmamız Bahreyn vizesi için başvurduklarını ve reddedildiklerini söylemişlerdir. Bu durum Bahreyn hükümetinin vize konusundaki olumsuz tutumunu sürdürüyor olabileceğini düşündürmektedir. Bahreyn'e gelmek isteyen vatandaşlarımızın seyahat planlarından çok önceden vize için başvurmaları tavsiye olunur.

Diğer taraftan sürecin hiçbir aşamada ticarete negatif etkisi olmamıştır. Gerek vize sorunu, gerekse korona sürecinde Türk mallarına gümrüklerde ve diğer kamu kuruluşlarında herhangi bir zorluk çıkarma, ayrımcılık yapma gibi durumlarla karşılaşmamıştır. Halk arasında da Türk mallarına boykot vs. gibi durumlar hiç yaşanmamıştır. Bahreyn halkı Türkiye'yi çok seven, nazik, iyi eğitimli insanlardır. Siyasi gerginliklerin yaşanması Bahreyn halkını Türkiye'ye olumsuz tavır almaya itmektedir. Ticaret normal seyrinde sürmektedir.

Korona Virüs Salgını Kapsamında Alınan Ekonomik ve Ticari Tedbirler

Bahreyn hükümeti daha salgının başladığı ilk günlerde Mart 2020'de çok kapsamlı bir ekonomik paket açıklamıştır. Paketin toplam tutarı 4,3 milyar Bahreyn Dinarını (11,4 milyar dolar) bulmaktadır; bu rakam Bahreyn GSYH'sının %29,6'sına denk gelmektedir. Paket kapsamındaki tedbirler: i) Bahreyn vatandaşı özel sektör çalışanlarının maaşları Nisan'dan itibaren 3 ay süreyle işsizlik fonundan karşılanacaktır, ii) bütün şahısların ve işletmelerin elektrik ve su faturaları Nisan'dan başlamak üzere 3 ay devlet tarafından ödenecektir, iii) bütün şahıslar ve işletmeler Nisan'dan itibaren 3 ay belediye vergilerinden muaf tutulacaktır, iv) devlet binalarında ve arazilerinde kirada olan işletmeler Nisan'dan itibaren 3 ay kiralalarını ödemeyeceklerdir, v) turizm işletmeleri Nisan'dan itibaren 3 ay turizm vergilerinden muaf olacaktır, vi) likidite destek fonu iki katına çıkarılmıştır (200 milyon dinar), vii) borç ödemelerin ertelenebilmesi ve zordaki firmalara yeni kredi açılabilmesi için bankaların kredi imkanları 3,7 milyar dinar artırılacaktır, viii) Tamkeen (küçük ve ortak ölçekli firmaları destekleyen devlet kuruluşu) programları korona salgınından olumsuz etkilenen firmaları

destekleyecek şekilde yönlendirilecek ve şirketlerin Tamkeen'e olan borçları yeniden yapılandırılacaktır.

Paket kapsamındaki desteklerin süresi Haziran sonunda dolmuştur. Ancak salgının etkileri henüz geçmediğinden Covid-19 salgınından en fazla sektörler ve vatandaşlar için özel bir finansal destek paketi daha hazırlanmıştır. Destek kapsamında Temmuz-Eylül döneminde özel sektörde krizden en çok etkilenen firmalarda çalışan Bahreyn'lilerin maaşlarının %50'si devlet tarafından ödenecektir. Ayrıca Bahreyn vatandaşlarının ikamet ettikleri birincil konutların elektrik ve su paraları (geçen yılın aynı dönemindeki faturayı geçmeyecek şekilde) 3 ay süreyle (Temmuz-Eylül) devlet tarafından ödenecektir. Tamkeen (Türkiye'deki KOSGEB benzeri küçük ve orta ölçekli şirketleri destekleme kuruluşu) korona krizinden olumsuz etkilenen firmalara destek vermeyi sürdürecektir. Otelcilik sektörünün (oteller ve eğlence tesisleri dahil), turizm sektörünün (seyahat acenteleri ve hac operatörleri dahil), yiyecek ve içecek sektörünün (restoranlar, kafeler ve nargile kafeler dahil), spor salonlarının ve sinemaların salgından en çok etkilenen sektörler olduğu belirtilmektedir.

Korona salgınının etkilerinin sürmesi sebebiyle Eylül ayı sonunda Bahreyn, Ekim-Aralık dönemini kapsayacak üçüncü destek paketini de açıklamıştır. Destek kapsamında : i) salgından en çok etkilenen sektörlerde çalışan Bahreyn'lilerin maaşlarının %50'si 3 ay daha devlet tarafından ödenecektir, ii) turizmle ilgili bütün sektörlerdeki turizm vergileri 3 ay daha ertelenmiştir, iii) Bahreyn vatandaşlarının birincil konutlarının elektrik ve su faturaları devlet tarafından 3 ay s-daha ödenecektir, iv) taksi sürücülerine ve sürüş eğitmenlerine verilen destek (ayda 150 dinar devlet ödemesi) 3 ay daha uzatılmıştır, v) kredileri 3 ay daha erteleme seçeneği sağlanacaktır, vi) Bahreyn vatandaşlarının birincil konutları Belediye vergilerinden 3 ay daha muaf olacaktır, vii) ana okulu ve kreş eğitmenlerine verilen destek (maaşlarının %50'sinin devlet tarafından ödenmesi) 3 ay daha devam edecektir.

Bahreyn filyasyon çalışmalarına önem vermektedir. Bahreyn Sağlık Bakanlığı, her bir korona hastasının (hasta ismini vermeden) hastalığı nereden kapıldığını, hastanın nerelerde bulunduğunu yayımlamaktadır. İlgili internet sitesi:

<https://www.moh.gov.bh/Covid19/ContactsTracing>

Ayrıca BeAware adlı akıllı cep uygulaması hasta ve karantinadakilerin yerlerini (hasta bilgileri gizliliğine uyarak) göstermektedir.

Koronavirüs Salgınının Ülke Ekonomisi ve Ticareti Üzerindeki Etkileri

Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ekonomik Görünümü (World Economic Outlook) Haziran 2020 raporunda dünya ekonomisinin bu yıl %4,9 oranında küçüleceğini ve Bahreyn'in de dâhil olduğu Ortadoğu ve Orta Asya ülkelerinin ortalama küçülme oranının 2020 yılında %4,7 olacağını tahmin etmiştir. Aynı raporda Bölgenin 2021 yılında ise %3,3 oranında büyüyerek bu yılın kayıplarının bir kısmını telafi edeceği öngörülmektedir. Economist Intelligence Unit, Bahreyn'in 2020 yılında %5 oranında küçüleceğini tahmin etmektedir.

Bahreyn, korona virüs etkisiyle oluşan talep düşüşünden bütün ülkeler gibi olumsuz etkilenmektedir. İlaveten, petrol fiyatlarının çok düşmüş olması bütçe gelirlerinin %70'i petrol ve ürünleri ihracatından geldiği için ülkeyi olumsuz etkileyecektir. Bahreyn Bölgenin önemli turizm merkezlerindedir ve korona virüs salgını turizm sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Diğer taraftan, ülke ekonomisi için olumlu gelişmeler de vardır. Alba (Alüminyum Bahreyn) şirketinin 6. Hattının açılmasıyla şirketin dünyanın Çin dışındaki en büyük alüminyum eritme tesisi haline gelmiştir; şirketin üretim kapasitesi %50 oranında artmıştır. Ayrıca 2020 yılında BAPCO'nun Sitra'daki rafinerisini Suudi Arabistan'ın doğusundaki Saudi Aramco tesisine bağlayacak yeni boru hattının BAPCO'nun işleme kapasitesini %40 artırması (267.000 varil/gün'den 380,000 varil/gün'e) da GSYH artışını olumlu etkileyecektir. Bu çerçevede 2021-2023 döneminde GSYH artış oranının daha üst bir platoya, %2,5-%3 seviyesine yerleşmesi beklenmektedir.

Bahreyn'in reel GSYİH'si 2020'nin ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre %8,9 oranında daralmıştır. Petrol sektöründe %3,2'lik reel büyüme gerçekleştiği halde, küresel petrol fiyatlarındaki düşüş sebebiyle sektörün üretimi nominal olarak %47,9 oranında azalmıştır. Petrol dışı sektörler ise yılın ikinci çeyreğinde, geçen yılı aynı dönemine göre, reel olarak %11,5 ve nominal olarak % 14,7 oranında gerilemiştir.

Petrol dışı sektörlerdeki küçülme korona salgını sebebiyledir. 2020 yılı 2. çeyreğinde iki sektör pozitif büyüme göstermiştir; elektrik ve su sektörü (%34,9 büyüme) ve devlet hizmetleri sektörü (%0,1 büyüme).

2020 yılının ilk çeyreğinde olduğu gibi, ikinci çeyreğinde de oteller ve restoranlar sektörü % 61,3'lük küçülme ile en çok etkilenen sektör olmuştur. Bölgesel ve uluslararası seyahat kısıtlamaları sebebiyle ülkeye gelen ziyaretçi sayısı Kral Fahd Köprüsü yoluyla gelenlerde % 99,1, Bahreyn Uluslararası Havaalanı üzerinden gelenlerde % 95,9 ve limanlardan gelenlerde %77,6 oranında düşmüştür. Beş yıldızlı otellerde ortalama doluluk % 69 azalırken dört yıldızlı otellerdeki ortalama doluluk ise %74 azalmıştır. Seyahat kısıtlamaları taşımacılık ve iletişim sektörü üzerinde de etkisini göstermiş; bu sektör de %47,4 oranında daralmıştır.

Finans sektörü %16,8 payıyla GSYH'dan petrol ve gaz sektöründen sonra (payı %20,3) en çok pay alan sektördür ve 2020 yılı 2. çeyreğinde %5,8 oranında daralmıştır.

İmalat sanayi sektörü GSYH payı en yüksek üçüncü sektördür (payı %14,4). İmalat sanayinde, ülkenin en büyük sanayi tesislerinden Alba %23,8 üretim artışı gösterirken, Bapco'nun üretimi %14,9, Banagas'ın üretimi %4,3 ve GPIC'ın üretimi %0,9 düşmüştür. İmalat sektörünün genelindeki üretim düşüşü böylelikle yılın ikinci çeyreğinde geçen yılın ikinci çeyreğine göre %6,1 olarak gerçekleşmiştir.

2020 yılının ikinci çeyreğinde 2019'un aynı dönemine göre milli orijin petrol dışı ihracat %9,3 ve petrol dışı ithalat %7,8 oranında düşmüştür. Dış ticaret açığı %1,4 oranında artmıştır.

Korona salgını etkisiyle enflasyon düşmüş, deflasyonist bir sürece girilmiştir. Ortalama tüketici enflasyonu yılın ikinci çeyreğinde -%3,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde gıda enflasyonu %5,2 ile pozitifken, eğlence sektöründe -%38, otel ve restoran sektöründe -%7,4 deflasyon yaşanmıştır.

Yılın ikinci çeyreğinde, korona salgının etkilerine rağmen işten çıkarmaların yasaklanması ve Bahreyn'li özel sektör çalışanlarının maaşların devlet tarafından ödenmesi

sebebiyle Bahreyn’li istihdamı korunmuş, hatta artmıştır. Özel sektörde çalışan Bahreyn’liler bir önceki yıla göre % 2,5 oranında artarak 96.967'ye ulaşmıştır. Ayrıca, özel sektördeki Bahreyn’lilerin ortalama maaşı geçen yıla göre %0,9 artarak 763 Bahreyn dinarı (yaklaşık 2030 ABD doları) olmuştur. Diğer taraftan özel sektörde çalışan Bahreyn vatandaşı olmayan yabancıların sayısı % 5,1 azalmış; yıllık ortalama maaşları % 2 oranında artmıştır.

Kamu sektöründe çalışan Bahreyn’li sayısı yıllık düşüşünü sürdürmüştür (tasarruf tedbirlerinin etkisiyle) 2019'un aynı çeyreğine kıyasla 2020'nin 2. çeyreğinde kamuda çalışan Bahreyn vatandaşları % 3,2 oranında azalırken ortalama maaşları da % 2,1 gerileyerek 830 Bahreyn dinarına düşmüştür (yaklaşık 2208 ABD doları).

Petrol fiyatlarının çok düşmüş olması bütçe gelirlerinin %70’i petrol ve ürünleri ihracatından geldiği için ülkeyi olumsuz etkilemektedir. Toplam bütçe gelirleri yılın ilk yarısında geçen yılın aynı dönemine göre %29 azalırken, petrol gelirleri de % 5 azalmıştır. 2020'nin ilk yarısında bütçe açığı 2019 ile karşılaştırıldığında %98 artışa denk gelmektedir. Bütçe açığının geçen yılki GSYİH'nin %4,6'sı seviyesinden bu yıl GSYİH'nin %15,5'i seviyesine kadar yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu kapsamda Bahreyn hükümeti çeşitli mali sıkılaştırma politikaları uygulamaya başlamıştır. Devlet harcamalarında %30 kısıntı yapılacağı açıklanmıştır. Petrol gelirlerinden “Gelecek Nesiller Rezerv Fonu (Future Generations Rezerv Fund)”na aktarılan tutarlar 2020 yılı sonuna kadar durdurulacaktır. Ayrıca bir kereye mahsus olmak üzere Gelecek Nesiller Rezerv Fonu’ndan bütçeye 450 milyon dolar aktarılacaktır. Aktarılan miktar mali acil durum bittiğinde yerine konacaktır.

Ülkede ihalesine bu yıl çıkılması beklenen Bahreyn metrosu ve Kral Hamad Köprüsü (Bahreyn ve Suudi Arabistan’ı denizden bağlayacak ikinci köprü) gibi büyük projelere yakın zamanda başlanması mümkün görülmemektedir. Ancak başlamış projeler devam etmektedir. Önemli görülen alanlarda yeni projelere de başlanmaktadır. Özellikle alt yapı projelerine ve sosyal konut projelerine önem verilmektedir. Bahreyn İhale Kurulu tarafından yayınlanan verilere göre, Bahreyn hükümeti tarafından 2020'nin ilk yarısında toplam 1,7 milyar dolar değerinde 769 ihale verilmiştir. İnşaat ve mühendislik sektörü, toplam 588,3 milyon \$ 'lık ihale bedeliyle yılın ilk altı ayında en büyük payı almıştır. İnşaat ve mühendislik sektörünü sırasıyla petrol ve gaz sektörü, malzeme ve ekipman sektörü ile hizmetler sektörü izlemiştir. Bu sektörlerin toplam ihale bedelleri sırasıyla 416,3 milyon dolar, 292,6 milyon dolar ve 202,4 milyon dolardır. Havacılık sektörü, aynı dönemde 172,2 milyon dolar tutarında ihale vermiştir. İhalelerin değeri açısından Tatweer Petroleum, toplam 396,5 milyon doları değerindeki ihaleleriyle listesinin başında yer almıştır ve ardından Elektrik ve Su İdaresi 305,3 milyon dolar tutarında ihaleleriyle ikinci, Konut Bakanlığı 238,6 milyon ABD Doları ihaleleriyle üçüncü sırada yer almıştır. Bayındırlık, Belediye İşleri ve Şehir Planlama Bakanlığı ve Gulf Air sırasıyla 165,2 milyon dolar ve 156,4 milyon dolarlık ihaleler vermiştir. Diğer kamu kurumları için verilen ihalelerin toplam değeri ise yaklaşık 410 milyon dolardır.

Türk müteahhit firmaları için gerek bu sene projelerin azalması gerekse siyasi ilişkilerin gergin olması sebebiyle önemli fırsatlar yakalanamayabilir ancak inşaat sektörünün canlı olmayı sürdürmesi sebebiyle inşaat malzemeleri ihracatçısı firmalarımız için potansiyel sürmektedir.

Korona virüs krizi döneminde Ticaret Bakanlığımız ve Müşavirliğimizce sanal toplantılara ve iş görüşmelerine ağırlık verilmektedir. Ticaret Bakanlığının desteğiyle Türkiye İhracatçılar Meclisi ve çeşitli İhracatçı Birlikleri sanal ticaret heyetleri düzenlemektedir. Bu kapsamda Körfez ülkelerine yönelik olarak İDDMİB (İstanbul Demir ve Demir Dışı Metaller İhracatçıları Birliği) tarafından 23-25 Haziran 2020 tarihleri arasında "Demir ve Demir Dışı Metaller Ticaret Heyeti" ve İMİB (İstanbul Mineral İhracatçıları Birliği) tarafından 14-24 Eylül 2020 tarihleri arasında "Doğal Taş Sektörü Ticaret Heyeti" düzenlenmiştir. Katılımcı firmalar sanal heyetlerin ihracatlarını artırmada olumlu etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca 24 Haziran 2020'de DEİK Türkiye-Bahreyn İş Konseyi organizasyonu ile, DEİK Türkiye Bahreyn İş Konseyi-Bahreyn Sanayi ve Ticaret Odası Sanal Heyeti ve beraberinde iş görüşmeleri düzenlenmiştir. Görüşmeler gayet verimli geçmiştir.

Bahreyn, %98 oranındaki internet yaygınlık (penetration) oranıyla dünyada lider durumdadır. Ülkede 100 kişi başına 119 cep telefonu aboneliği düşmektedir. Teknoloji kullanımının bu kadar yaygın olduğu ülkede e-ticaret de yaygın olarak kullanılmakta ve devlet tarafından da teşvik edilmektedir.

Ülkede e-devlet imkânları da gelişmiş durumdadır. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı tarafından yayımlanan E-Devlet Kalkınma Endeksi, ulusal kurumların kamu hizmetlerini sunmak için bilgi işlem teknolojilerini (ICT) kullanma kapasitelerini ölçmektedir. Bahreyn sıralamada küresel olarak 193 ülke arasında 38'inci ve KİK ve Arap dünyasında 2. sırada yer almaktadır. Böylelikle, "Çok yüksek EGDİ" derecelendirme sınıfında bulunmaktadır.

Bahreyn e-ticaret piyasasının büyüklüğü 2019 yılında 798 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamın 2020 yılında 897 milyona çıkması beklenmektedir. E-ticaretten en büyük payı sırasıyla giyim, elektronik, oyuncak ve hobi, mobilya, gıda, kişisel bakım almaktadır. Ülkedeki e-ticaret ortamı ve kullanılan e-ticaret siteleri hakkında Müşavirliğimizden bilgi alınabilir. Ülkeye ihracatı yapılmak istenen ürünlerde piyasanın durumu, ürünler, fiyatlar hakkında bilgi almak için de e-ticaret sitelerinden faydalanılabilir.

Kaynak :T.C. Manama Ticaret Müşavirliği